

Land- en Tuinbouwvisie Geertruidenberg

*Ruimte voor agrarisch ondernemerschap
in de gemeente Geertruidenberg*

Diversiteit vraagt flexibiliteit

ZLTO Drimmelen-Geertruidenberg

oktober 2020

versie 20201020

Inleiding

Voor u ligt de ‘Visie land- en tuinbouw’ voor de gemeente Geertruidenberg. ZLTO-afdeling Drimmelen-Geertruidenberg heeft dit visiedocument uitgewerkt met het oog op de totstandkoming van de omgevingsvisie voor de gemeente Geertruidenberg. Deze landbouwvisie kan gezien worden als ‘levend’ en up-to-date document, wat we voortdurend zullen blijven aanpassen bij nieuwe inzichten of veranderingen in onze leefomgeving.

ZLTO Drimmelen-Geertruidenberg vertegenwoordigd als statutair zelfstandige vereniging de georganiseerde agrarische ondernemers in Drimmelen en Geertruidenberg, met bijna 300 leden en zo'n 125 bedrijven. Het gros daarvan is gevestigd in de gemeente Drimmelen en ruim 20 bedrijven in het relatief kleinere buitengebied van gemeente Geertruidenberg (met dekkingsgraad >80%).

ZLTO is een organisatie die in Brabant, Zeeland en een deel van Gelderland actief is als belangenbehartiger onder de landelijke koepel van LTO Nederland. ZLTO is als organisatie gevestigd in 's-Hertogenbosch en bestaat uit een werkorganisatie en een verenigingsstructuur. Binnen de werkorganisatie wordt dagelijks gewerkt aan thema's en belangen voor agrarische bedrijven en in de specifieke sectoren (plantaardig, dierlijk en multifunctioneel). De ondernemers in het buitengebied worden geholpen bij vraagstukken en issues op het gebied van klimaat, vitaal platteland, voedselzekerheid, gezondheid, data, kennis en innovatie.

Onze leden zorgen met hun bedrijven voor werkgelegenheid. Niet alleen op hun eigen bedrijven, maar ook bij de aanverwante toeleverings- en dienstverlenende bedrijven. De agrarische bedrijven zijn de grootste beheerder van het buitengebied en daarmee beeldbepalend voor onze fysieke leefomgeving. Agrariërs hebben daarnaast een sleutelrol in het oplossen van grote maatschappelijke vraagstukken, zoals voedselveiligheid- en zekerheid, de leefbaarheid van het platteland, gezondheid, klimaat en energie.

De land- en tuinbouw is van oudsher een hechte en dienstbare beroepsgroep waarin waarden en normen vaak van generatie op generatie worden overgedragen. De meeste agrarische bedrijven bestaan al generaties lang en zijn soms zelfs gebouwd op door de agrariërs zelf ontgonnen grond. Boeren en tuinders zijn proactief betrokken bij de samenleving en voelen de verantwoordelijkheid dat voor nu en de generaties na ons genoeg voedsel beschikbaar is, voor mens en dier, en dat de omgeving met zorg wordt beheerd. Vanwege dit verantwoordelijkheidsgevoel geven wij graag richting aan de omgevingsvisie van de gemeente Geertruidenberg.

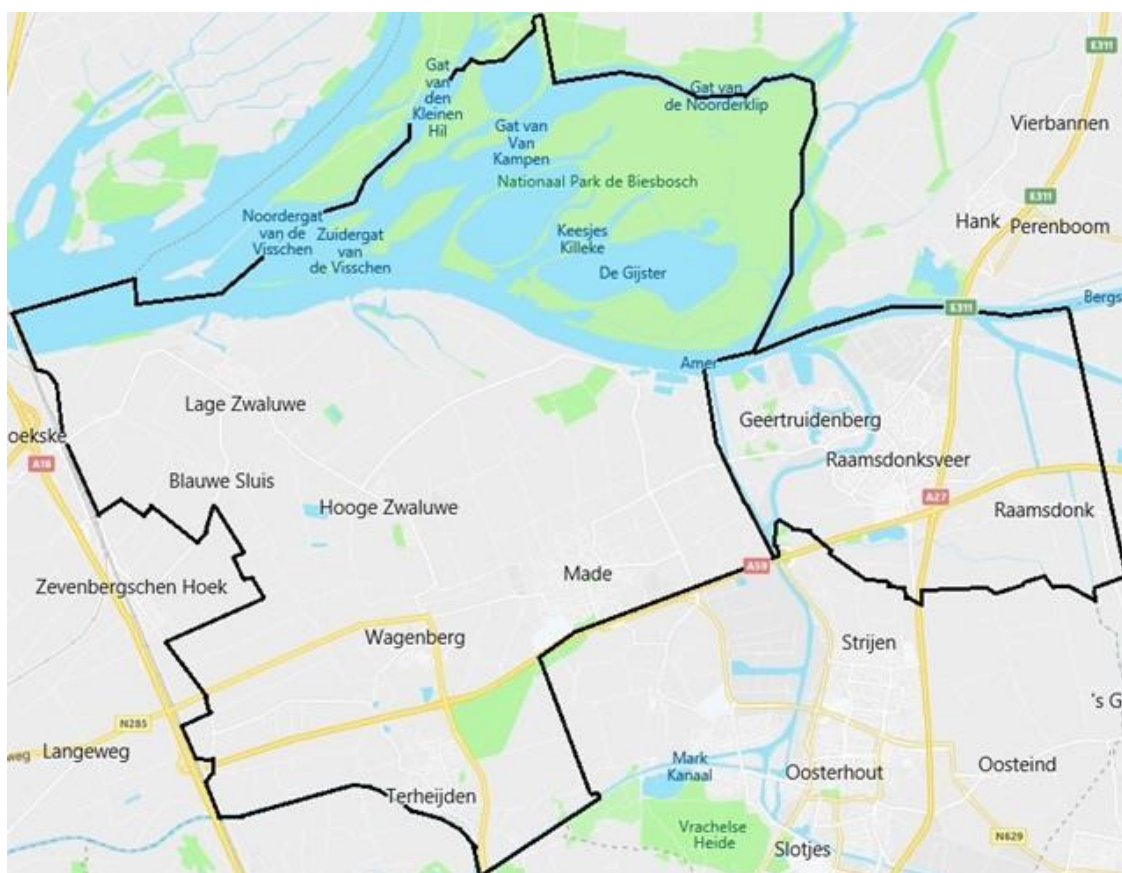
Het buitengebied is ons dierbaar in de gemeente Geertruidenberg. En daarvoor streven we continu naar leefbaarheid, economisch perspectief en gezondheid, ofwel people, planet en profit. Elementen waar de gemeentelijke omgevingsvisie (GOVI) aan bij kan dragen en om samen met ZLTO Drimmelen-Geertruidenberg gegronde strategische keuzes te maken.

Deze visie is geschreven vanuit een integraal perspectief. Met kenmerken en waarden van de huidige agrarische sector in Geertruidenberg en de ambities voor de toekomst. Daarbij zal altijd aandacht en ruimte voor de individuele bedrijven en maatwerk moeten blijven. Juist omdat we in Geertruidenberg een grote diversiteit aan agrarische bedrijven kennen, met relatief veel jonge ondernemers die werken aan hun toekomst.

We zijn ons ervan bewust dat de samenleving aanpassingen vraagt van de land- en tuinbouw, maar vragen als sector ook tijd en begrip om aanpassingen door te kunnen voeren. In de nabije toekomst komt er veel af op het buitengebied in het algemeen, en boeren en tuinders in het bijzonder. Aan de hand van deze visie gaan wij graag in gesprek over het verzilveren van kansen en het gezamenlijk afwenden van bedreigingen. We schetsen hierbij welke ontwikkelingen wij in de toekomst verwachten en hoe wij als ondernemers hier mee om willen gaan. Maar ook wat nodig is voor toekomstbestendige bedrijven en waar we ondersteuning vanuit de gemeente verwachten en wederkerigheid vanuit de samenleving.

Inhoud

Inleiding	1
Inhoudsopgave	2
1. Boeren en tuinders hebben een oplossing	3
2. De land- en tuinbouw in Geertruidenberg	5
3. Ruimte om te ondernemen	8
4. Sectorvisies land- en tuinbouwsectoren	10
4.1. Plantaardig	10
4.2. Dierlijk	12
4.3. Multifunctioneel	15
4.4. Nieuwe bedrijfstvormen	16
5. Ontwikkelingen en verwachtingen op thema's	17
5.1. Arbeid, personeel en huisvesting	17
5.2. Water, landschap en bodem	18
5.3. Energie en infrastructuur	23

Afbeelding 1; Het werkgebied van ZLTO afdeling Drimmelen-Geertruidenberg – bron ZLTO

1. Boeren en tuinders hebben een oplossing

Duurzame verbinding

Boeren en tuinders zijn primaire voedselproducenten en dat zal niet wezenlijk veranderen. De omstandigheden in Nederland zijn gunstig voor de productie van voedsel, maar ook voor sierteelt en groenbeleving. Met de lokale productie van gezond, veilig en smaakvol voedsel, leveren boeren en tuinders een essentiële, en economische, bijdrage aan voedselzekerheid en gezondheid.

Onze boeren en tuinders willen in contact komen en waardevolle verbindingen leggen met lokale bewoners en hun omgeving. Stedelingen hebben het platteland eveneens nodig, voor hun gezonde voeding, groene energie, natuur, biodiversiteit, zorg, groene beleving en tal van andere functies die bijdragen aan hun welzijn en geluk. Als agrariërs in de gemeente Geertruidenberg zoeken we continu naar lokale wederkerigheid door middel van koppelkansen, werken we daarmee aan duurzame verbindingen, en streven ernaar deze zoveel mogelijk te behouden in onze directe leefomgeving.

Daarnaast onderhouden we als agrariërs gezamenlijk het Nederlandse landschap. Niet alleen vanuit individueel ondernemersbelang, maar ook ten behoeve van de omgeving en maatschappij. Een florerende agrarische sector, vertaalt zich in een groen en afwisselend buitengebied waar het goed vertoeven is. Er wordt echter meer dan ooit een beroep gedaan op boeren en tuinders. De wetgeving en regulering is toegenomen, evenals de vraag naar gezond voedsel, schoon water, CO2-neutrale productie en de kritische maatschappelijke houding ten opzichte van herkomst en productie.

Afbeelding 2; De diensten die de agrarische sector kan leveren aan de (lokale) maatschappij – bron ZLTO

Complexiteit

De enorme druk op de land- en tuinbouw is voelbaar en de vraagstukken rondom klimaatverandering, (stikstof)uitstoot en duurzaam produceren worden steeds groter en complexer voor individuele ondernemers. Ook voor boeren en tuinders in Geertruidenberg zijn deze complexiteit en voortdurend veranderende kaders een lastige basis om de juiste keuzes te blijven maken voor hun bedrijven. Tegenstrijdigheden van eisen, wetten en kaders zijn aan de orde van de dag en maken het moeilijk om daarin een route te vinden als ondernemer. Dit vraagt om een vernieuwende manier van boeren die, ingegeven door maatschappelijke relevantie en veranderende omstandigheden, juist ook vaak zorgt voor innovatie en duurzame ontwikkelingen. Niet alleen duurzaam uit oogpunt van milieu, maar ook economisch, voor een toekomstbestendige en volhoudbare agrarische onderneming.

Er ontstaan op onze primaire productiebedrijven steeds vaker combinaties met vernieuwende bedrijfsactiviteiten zoals zorg, recreatie of educatie. Met name vaker naar buiten gericht op onze omgeving, biodiversiteit, op klanten of bewustzijn. En we zoeken continu naar kennis en samenwerkingen voor een gezonde bedrijfsvoering met vernieuwende technieken. Agrarisch ondernemers zijn zich terdege bewust van de maatschappelijke discussies rondom voedselproductie en kringloop wensen. We zien wat er gebeurt in de maatschappij, weten wat er leeft en zoeken naar meer verbinding. Daarop vragen we dezelfde maatschappij om ook verbinding met ons te zoeken, onze producten te waarderen en onze rol in de aantrekkelijkheid van hun leefomgeving en landschap te zien. Alle ontwikkelingen samen zullen resulteren in een nog grotere diversiteit van bedrijven binnen de agrarische sector, en dat vraagt steeds vaker om maatwerk in plaats van een generieke aanpak.

Daarbij duurt de terugverdientijd van investeringen op onze bedrijven eerder een generatie, dan enkele jaren. Voortdurend veranderende wet- en regelgeving en gestelde generieke kaders, dragen niet bij aan een solide basis voor het nemen van toekomstbestendige, individuele investeringen. Het vraagt wel om een flinke dosis flexibiliteit en wederkerigheid, zeker op lokaal niveau, vanuit de politiek, het beleid en bewoners, zoals dit ook geschetst wordt in de omgevingswet. We vragen van de gemeente Geertruidenberg om de land- en tuinbouwbedrijven goede ontwikkelingsmogelijkheden te geven en de sterke landbouwstructuur te behouden. Een nog betere verbinding tussen boer en burger mee te faciliteren en in gesprek te blijven over onze gezamenlijke rol in de lokale samenleving. Want boeren en tuinders hebben een oplossing!

Foto 1; Geitenhouder Ad Bink in Raamsdonk – bron ZLTO

2. Land- en tuinbouw in Geertruidenberg

De gemeente Geertruidenberg bestaat uit drie kernen, waarvan Raamsdonk al van oudsher wordt gekenmerkt als de agrarische kern. Hier en in de omliggende polders bevinden zich dan ook veruit de meeste agrarische bedrijven, welke vaak al van generatie op generatie worden gerund. Zowel in de vruchtbare kleipolders ten noorden van de A59, als op de hoger gelegen zand- en moerasgronden ten zuiden van het dorp Raamsdonk. Daarnaast zijn nog enkele bedrijven gevestigd onder de rook van de Amercentrale in Geertruidenberg. In onze gemeente is een sterke agrarische sector aanwezig, met relatief veel jonge ondernemers. Daar zijn we trots op en dat willen we graag blijven behouden.

De sectoren melkveehouderij en akkerbouw zijn het sterkst vertegenwoordigd binnen de gemeente. Daarnaast zijn enkele bedrijven actief in andere plantaardige sectoren zoals vollegrondstuinbouw, glastuinbouw, fruitteelt en sierteelt. Een aantal ondernemers runt een veehouderijbedrijf met varkens, kippen, geiten en vleesvee. Of is als aanverwante sector actief in de imkerij. En er zijn enkele ondernemers actief binnen de zogeheten multifunctionele (MFL) verbrede landbouw sectoren. Meestal als nevenactiviteit naast de primaire productie, en met name gericht op de afzet van streekproducten, educatie, recreatie en agrarisch natuurbeheer.

Onderwerp		Regio's		Perioden									
		Nederland						Geertruidenberg					
		2000	2005	2010	2017	2018	2019	2000	2005	2010	2017	2018	2019
Aantal landbouwbedrijven, totaal	aantal	97 389	81 750	72 324	54 849	53 910	53 233	57	55	44	36	36	37
Grondgebruik													
Oppervlakte													
Cultuurgrond	are	197 550 427	193 769 503	187 231 940	181 858 809	182 236 648	181 631 846	133 390	136 028	135 305	144 768	152 014	156 187
Aantal bedrijven	aantal	95 944	80 231	70 627	53 458	52 475	51 826	57	54	43	36	36	37
Akkerbouw													
Oppervlakte													
Akkerbouwgroenten	are	4 599 339	4 704 321	5 166 268	6 046 784	6 053 251	6 444 388	4 415	2 622	3 685	8 350	10 108	12 646
Granen	are	22 574 767	22 328 734	21 876 353	16 407 783	16 756 151	17 978 476	15 238	15 500	17 537	11 791	12 287	15 803
Aantal bedrijven	aantal	6 617	5 328	4 961	5 503	5 349	5 480	7	6	5	11	10	9
Granen	aantal	22 665	18 882	14 992	11 018	11 281	12 024	25	16	13	9	12	13
Tuinbouw open grond													
Oppervlakte													
Bloembollen en -knollen	are	2 251 266	2 298 728	2 334 701	2 667 592	2 755 866	2 721 684	0	0	0	0	0	0
Tuinbouwgroenten	are	2 237 771	2 241 762	2 445 617	2 631 688	2 608 090	2 557 289	3 305	6 180	7 621	5 883	3 779	2 824
Aantal bedrijven	aantal	2 709	2 176	1 687	1 654	1 628	1 501	0	0	0	0	0	0
Bloembollen en -knollen	aantal	5 211	3 648	2 859	2 904	2 888	2 836	7	5	6	4	2	2
Tuinbouw onder glas													
Oppervlakte													
Fruit onder glas	m2	298 925	456 259	553 788	647 493	1 234 648	1 011 642	0	4 710	0	0	0	0
Glasgroenten	m2	42 002 283	44 449 680	49 862 508	49 819 170	49 859 121	52 910 612	12 000	22 000	22 000	22 000	22 000	22 000
Aantal bedrijven	aantal	142	115	108	96	105	119	0	1	0	0	0	0
Fruit onder glas	aantal	3 433	2 547	1 766	1 261	1 181	1 216	1	1	1	1	1	1
Glasgroenten	aantal												
Tuinbouw overig													
Oppervlakte, hoeveelheid													
Paddestoelenteelt	m2	950 250	769 740	733 289	628 896	642 347	609 423	0	0	0	0	0	0
Champignons	m2												
Aantal bedrijven	aantal	517	299	174	113	110	100	0	0	0	0	0	0
Champignons	aantal												
Grasland en groenvoedergewassen													
Oppervlakte													
Grasland	are	90 001 743	77 058 384	76 874 637	68 025 430	68 373 981	69 091 747	35 688	26 507	25 118	30 568	34 489	33 069
Blijvend grasland	are	2 865 752	2 431 587	4 458 802	6 372 158	8 004 198	7 662 474	36	0	939	4 144	4 148	3 587
Natuurlijk grasland	are	11 000 004	20 507 663	18 202 340	24 757 515	22 327 512	21 566 274	25 362	30 047	32 560	36 861	32 834	35 719
Tijdelijk grasland	are	21 280 794	24 173 295	23 753 035	21 528 610	21 604 470	19 814 112	23 807	22 324	17 405	13 238	14 769	13 872
Groenvoedergewassen	are												
Aantal bedrijven	aantal	60 788	47 731	46 211	36 726	36 723	36 574	35	30	30	26	26	27
Grasland	aantal	1 631	1 590	2 991	4 535	5 324	5 208	1	0	1	4	5	4
Blijvend grasland	aantal	11 041	16 279	14 713	22 321	21 754	22 105	19	17	17	22	22	25
Natuurlijk grasland	aantal	32 368	28 624	27 174	24 715	24 406	22 894	33	31	23	24	27	26
Tijdelijk grasland	aantal												
Groenvoedergewassen	aantal												

Tabel 1; Aantal landbouwbedrijven, arealen en sectoren in Nederland vs Geertruidenberg – bron CBS

Het aantal geregistreerde agrarische bedrijven in Geertruidenberg is momenteel 37 (bron tabel 1 CBS). In 2000 waren dat er nog 57. Daarbij is in de periode 2000-2010 de daling van bedrijven sneller gegaan dan in de periode 2010-2020, mede als gevolg van bedrijfsbeëindigingen en opkoopregelingen. Opvallend is wel dat de huidige 37 bedrijven in Geertruidenberg momenteel meer areaal cultuurgrond onder zich hebben liggen, dan de 57 bedrijven in 2000. Er vindt dus expansie buiten de gemeentegrens plaats.

Voor de gemeente Geertruidenberg is de meest actuele SO (economische omvang in Standaard Opbrengst) in euro's € 19.724.806,-. Deze SO's zijn berekend exclusief verbrede landbouw, wat betekent dat er nog een substantieel bedrag aan toegevoegd moet worden. Voor de ZLTO-afdeling Drimmelen-Geertruidenberg totaal, is de meest actuele SO €140.937.225,- (excl. MFL), mede te verklaren door de aanwezigheid van glastuinbouwgebied Plukmadese Polder, wat een groot economisch aandeel in de agrarische sector heeft.

Aandeel banen in de industrie									
	2017	2018							
	gingen merken totaal	Banen naar kenmerken A Landbouw, bosbouw en visserij	Banen naar kenmerken C1 Vervaardiging van voedingsmiddelen	Banen naar kenmerken M7 Veterinaire dienstverlening	Banen naar kenmerken totaal	Vestigingen naar kenmerken A Landbouw, bosbouw en visserij	Vestigingen naar kenmerken C1 M7 Veterinaire dienstverlening van voedingsmiddelen	Vestigingen naar kenmerken M7 Veterinaire dienstverlening	Vestigingen naar kenmerken totaal
Altena	5.050	980	400	50	20.040	340	30	20	5.250
Breda	17.720	920	1.580	70	106.500	200	80	20	18.770
Drimmelen	2.340	1.060	80	40	9.230	230	20	10	2.430
Geertruidenberg	1.790	180	100	10	11.170	50	10	0	1.880
Moerdijk	3.430	1.010	150	10	21.160	220	10	0	3.540
Oosterhout	4.710	350	1.060	30	28.110	120	30	10	4.950
Waalwijk	4.430	280	890	30	29.040	110	30	10	4.670
Provincie Noord-Braba...	20.410	35.650	28.950	1.550	1.297.560	11.990	1.070	360	231.990

Tabel 2; Werkgelegenheid land- en tuinbouw regionaal 2017-2018 – bron Provincie Noord-Brabant

Het vestigingsgebied is daarnaast de grootste werkgever in het gebied van ZLTO Drimmelen-Geertruidenberg. Er werken in Plukmadese Polder zo'n 550 mensen in vast dienstverband, en dat aantal wordt in piektijden verveelvoudigd. Ook in Geertruidenberg zijn een aantal (glas)tuinbouwbedrijven actief met vaste arbeidsplaatsen en in piekperiodes een veelvoud aan extra arbeid beschikbaar. De land-tuinbouwsector werkt continu aan het optimaliseren van arbeidsomstandigheden, biedt volop kansen voor werknemers – ook aan hoger geschoolden -, en wordt daarmee een steeds interessantere lokale werkgever.

Item	Geertruidenberg					
	2000	2005	2010	2016	2017	2018
T Totaal alle sectoren - Vestigingen	1.130	1.180	1.460	1.750	1.790	1.880
A Agrarische sector - Vestigingen	60	60	50	50	50	50
T Totaal alle sectoren - Banen	12.110	11.970	11.410	11.080	11.140	11.170
Banen Voeding C1 (cor)	373	333	48	84	90	100
Banen Veterinair M7 (cor)	0	11	0	11	11	11
Banen Agrarisch A (cor)	203	175	149	136	132	179
% Primair agrarisch	1,7	1,5	1,3	1,2	1,2	1,6
% afgeleid (bekend)	3,1	2,9	0,4	0,9	0,9	1,0
% Vestigingen	5,3	5,1	3,4	2,9	2,8	2,7

Tabel 3; Overzicht banen en vestigingen Geertruidenberg – bron Waar staat je gemeente

De land- en tuinbouw heeft in Geertruidenberg niet de grootste diversiteit qua sectoren, maar er is wel een sterke verbondenheid binnen deze beroepsgroep. Er zijn veel onderlinge samenwerkingen tussen agrariërs, wat resulteert in korte kringlopen, werkgelegenheid op de bedrijven en arbeid in de lokale periferie (o.a. loonwerkers, toelevering, productverwerkers, afnemers of transport). En er zijn veel samenwerkingen vanuit agrariërs met andere organisaties zoals de VOG, ANV Slagenland en KPJ.

Daarnaast speelt op sociaal gebied de agrarische sector in de gemeente Geertruidenberg nog steeds een belangrijke rol in de lokale samenleving. Denk aan het beschikbaar stellen van de vele ruimtes en materialen voor de bouw van carnavalswagens, of grond voor de organisatie van de Dollemansdagen of bijvoorbeeld de Victoriarun. En het mede faciliteren van de Halloweentocht of activiteiten van Xieoe. Allemaal activiteiten waar de agrarische sector graag een lokale bijdrage aan levert. Een groot goed in deze huidige tijd van individualisme, wat we gezamenlijk willen blijven koesteren.

Foto 2; De agrarische sector levert graag een bijdrage aan de Raamsdonkse Dollemansdagen – bron ZLTO

Het is goed boeren in Geertruidenberg, maar het agrarisch ondernemerschap biedt nog meer. Zowel kansen voor primaire landbouw, als ruimte voor agrarisch gerelateerde ontwikkelingen. We zien dat als verrijkingen voor de toekomst van de land- en tuinbouw. Belangrijkste aandachtspunten voor onze sector zijn het behoud van de landbouwstructuur, goede ontwikkelingsmogelijkheden en ruimte om te ondernemen in steeds sneller veranderende omstandigheden. Maar ook vragen we aandacht voor de openheid van het buitengebied, de groene omgeving, bereikbaarheid en veiligheid. En bieden we koppelkansen voor klimaat en energietransitie, gezondheid en milieu, werken en ondernemen en recreatie en toerisme. Thema's die allemaal terugkomen in de omgevingsvisie en waar we als agrarische sector allemaal een bijdrage of oplossing kunnen leveren.

Want “Boeren en tuinders hebben een oplossing”!

3. Ruimte om te ondernemen

Sinds 1950 is er in Nederland een schaalvergroting gaande binnen de landbouw. Maar tegelijkertijd nam het aantal bedrijven sindsdien af met 80%, en de hoeveelheid cultuurgrond met 20%. Recentere cijfers laten zien dat de landbouw ondanks deze afnames toch haar economische omvang weet te behouden, door een steeds hogere productie te bewerkstelligen. Met daarin de keuze voor meer kilo's of juist meer waarde van kilo's. Of door te verbreden naar andere, zogeheten multifunctionele, activiteiten dan voedselproductie, zoals zorg, energieproductie, landschap, educatie en recreatie. In Nederland boert ongeveer 20% van de Nederlandse agrariërs al multifunctioneel, wat vergelijkbaar is met het aantal in Geertruidenberg.

Onze agrarische ondernemers maken individuele keuzes. Dat hangt af van de plaats en grondsoort waar ze boeren en wat voor type ondernemer het is. De één zal kiezen voor schaalvergroting om in te spelen op marktontwikkelingen of een beter dierwelzijn, of juist extensiveren en produceren voor een speciale markt. De ander kiest voor verbreding door agrotourisme, zorg, huisverkoop, levering van energie of nieuwe bedrijfsvormen. Maar hun gemeenschappelijke drijfveer is het zoeken naar een verdienmodel door het bieden van producten en diensten aan de maatschappij, rekening houdend met de natuurlijke omstandigheden in hun omgeving.

In Geertruidenberg hebben we een vitaal buitengebied met een duidelijk economisch en sociaal belang voor de hele gemeente. Voor behoud van deze vitaliteit is ruimte om te ondernemen nodig, met name voor de (jonge) ondernemers die hun (familie)landbouwbedrijf voort willen zetten. Maar ook mogen ontwikkelingen op locaties die zullen gaan vervallen als agrarisch, doordat bedrijven stoppen, worden gesloopt of verkocht aan burgers, niet te koste gaan van de land- en tuinbouwstructuur. We willen er samen naar streven dat de agrarische sector in Geertruidenberg voldoende ontwikkelingsruimte blijft houden, om zich te kunnen blijven vormen naar de kansen, bedreigingen en uitdagingen van de nabije en verre toekomst.

Foto 3; Voldoende ontwikkelingsruimte voor onze ondernemers in de nabije en verre toekomst – bron ZLTO

Ontwikkelruimte

Voor alle bedrijfstypen geldt dat 'ontwikkelruimte' van vitaal belang is voor perspectief op zowel de korte als de langere termijn. Of die ruimte nu letterlijk nodig is in de vorm van een groter bouwblok, nieuwvestiging, of voor het toevoegen of wijzigen van bedrijfsactiviteiten. Sommige boeren stoppen hun bedrijf, terwijl anderen juist verder willen ontwikkelen. Grondfuncties en behoeften uit de markt veranderen en de behoefte aan goede landbouwgrond blijft onverminderd groot. Het zijn ontwikkelingen die veel kansen bieden, mits beleidsmatig goed onderkend en geadresseerd. En denkend vanuit raamwerk kaders in plaats van nauwe vastlegging van regels. De wetgeving gebruiken waar hij voor nodig is; richting geven en mogelijkheden bieden, met gelijke spelregels.

We vinden het belangrijk om de diversiteit van de agrarische structuur te behouden in Geertruidenberg. Traditioneel, biologisch, recreatief; alle diverse vormen hebben hun eigen waarde. En diversiteit vraagt om flexibiliteit, ook vanuit de gemeente. Baken beleid niet af in harde kaders, maar kies voor maatwerk, ga in gesprek met elkaar en bekijk samen wat de mogelijkheden zijn.

Wensen vanuit de sector en wat kan de gemeente Geertruidenberg hierin betekenen?

- De diversiteit van bedrijven, sectoren en activiteiten is groot binnen de agrarische sector, dus is het wenselijk om binnen het omgevingsbeleid van de gemeente Geertruidenberg te werken met flexibele kaders die ruimte bieden voor het faciliteren van gewenste plannen of nieuwe ontwikkelingen en inzichten. Maatwerk is hierbij wenselijk en onvermijdbaar.
- Stimuleer ondernemerschap en zorg voor een vergelijkbare concurrentiepositie voor de bedrijven met collega's elders.
- Kies voor maatwerk in de zoektocht naar passende mogelijkheden voor solitaire glastuinbouwlocaties bij doorontwikkeling of omschakeling van bedrijfsactiviteiten, zodat deze ondernemers toekomstperspectief kunnen blijven houden. Binnen de omgevingswet is hier ruimte voor op lokaal niveau.
- Een goede landschappelijke inpassing van (nieuwe) bedrijven is wenselijk, maar moet wel proportioneel blijven tot de ontwikkeling. Duidelijke, bij voorkeur provinciale, kaders hebben daarbij de voorkeur, zodat een gelijk speelveld ontstaat.
- Biedt bedrijven ruimte om te ondernemen, maar ook ruimte aan koplopers om te experimenteren. Ga daarbij niet uit van harde afgebakende kaders.
- Blijf in gesprek als overheid met ondernemers, en schep duidelijke verwachtingen over de haalbaarheid van plannen. Denk daarbij liever in kansen dan in belemmeringen.
- Leg sectoren geen eisen op die verder gaan dan wettelijke of provinciale regelgeving.
- Zoek mogelijkheden voor ontwikkelruimte bij Vrijkomende Agrarische Bebouwing (VAB), die de blijvende agrarische bedrijven niet belemmert.
- Zorg voor een duidelijke, vlotte en betaalbare vergunningverlening.
- Integrale aanpak met het waterschap van vergunningprocedures voor ruimtelijke ontwikkeling.
- Welke koppelkansen bieden onze wederzijdse uitdagingen als gemeente en agrarische sector, of kunnen zorgen voor een betere verbinding tussen boer en burger?

4. Sectorvisies land- en tuinbouwsectoren

4.1. Plantaardige sectoren

De toenemende consumentenvraag naar plantaardig voedsel, groen en sierteelt biedt nieuwe kansen voor agrarisch ondernemers. Brabant is daarvoor een belangrijke speler met akkerbouwproducten, boom- en sierteelt, fruitteelt, glastuinbouw, zachtfruit- en groenteteelt. Deze sectoren willen hoog in blijven zetten op het produceren van kwaliteit, (teelt)techniek, duurzaamheid, productiewaarde en kennisopbouw voor innovatie. De economische betekenis van de tuinbouw voor ons land is enorm. In 2019 was alleen al de glastuinbouwsector goed voor ruim 10 miljard euro omzet, oplopend tot meer dan 17 miljard euro als ook gerelateerde bedrijvigheid wordt meegenomen. Het agrocomplex draagt in totaal voor 7% bij aan het bruto binnenlands product en zorgt voor 8% van de nationale werkgelegenheid. De plantaardige akker- en tuinbouwsectoren dragen hier grotendeels aan bij.

Daarmee wordt niet alleen een belangrijke bijdrage geleverd aan de Brabantse economie, maar ook aan de productie van duurzame energie en het behoud van een vitaal en divers platteland. Met een stijgende vraag naar plantaardige producten, stijgt ook de waardering van consumenten voor lokaal geproduceerde kwaliteitsproducten. Onze akkerbouwers en tuinders in Geertruidenberg zorgen iedere dag voor de hoogst mogelijke kwaliteit aardappelen, tarwe, suikerbieten, groenten en (zacht)fruit van de vruchtbaarste gronden en uit de modernste kassen. Maar ook plantgoed, pootgoed en siergewassen vinden hun weg vanuit deze gemeente.

Foto 4; Akkerbouw is de grootste plantaardige sector in Geertruidenberg – bron Landbouwbedrijf Oomen

De stijgende consumentenvraag naar plantaardig voedsel biedt enorme kansen. Maar de sector staat daarbij ook voor flinke uitdagingen met extremere weersomstandigheden voor hun teelten in de open lucht. De maatschappelijke druk neemt toe voor nog meer lokale en traceerbare producten, geproduceerd met zo weinig mogelijk emissies en gewasbeschermingsmiddelen. Daarbij neemt de behoefte aan voldoende en gekwalificeerd personeel voor de oogst van deze producten verder toe.

Een duurzame reactie op deze vraagstukken is meer productie in kassen en/of met behulp van teeltondersteunende voorzieningen (TOV) in de buitenteelten. In een beschermde omgeving zijn de gevolgen van weersomstandigheden voor de teelt beter onder controle te houden, kan plantgezondheid optimaler gestuurd worden en biedt het vaak een verbetering van arbeidsomstandigheden. De tuinbouw gaat deze uitdagingen graag aan, maar heeft daarvoor wel de ruimte nodig. Zowel fysieke ruimte als in beleid en regelgeving: ontwikkelingsruimte dus. Ook bij akker- en tuinbouwbedrijven in de volle grond is de omvang en mechanisatiegraad toegenomen. De verwachting is dat de huidige maximale grootte van het bouwblok niet overal toereikend zal zijn in de toekomst. Met een bloeiende, toekomstbestendige akker- en tuinbouwsector kan de gemeente ook rekenen op een sector die bruist van de innovatie, economisch toegevoegde waarde en hoogwaardige (h)eerlijke producten.

Foto 5; Kersenteler Hubert Verschure in Raamsdonk gebruikt een tijdelijke overkappingsvoorziening (TOV) om zijn kersen te kunnen beschermen tegen neerslag en vogels – bron Volkskrant

Wensen vanuit de sector en wat kan de gemeente Geertruidenberg hierin betekenen?

- Bedrijven moeten zich op verschillende manieren en naar eigen inzicht kunnen ontwikkelen. Geef de ruimte die daarvoor nodig is en houdt als kader de provinciale normen aan.
- Het kunnen benutten van kansen in nieuwe teelten en/of klimaatbestendige gewassen.
- Blijf voldoende mogelijkheden bieden voor beschermde teeltomgevingen via tijdelijke of permanente TOV's, kassen, tunnels en teeltsystemen uit de grond zoals stellingen.
- Voor seizoensgebonden en tijdelijke beschermingsvormen van plantaardige producten, vragen we een soepel beleid bij mogelijke restricties rondom hoogte, tijdelijkheid en opbouw van (een deel van) het bouwwerk, oppervlakte en aansluiting bij het bouwblok.
- Bevordering van functionele agrobiodiversiteit op gemeentelijke gronden.
- Meewerken aan vermindering van het inwaaien van onkruidzaden of schadelijke insecten vanuit gemeentelijke percelen en wegbermen (maaibeeld, keuze beplanting).
- Het stimuleren van arbeidsplaatsen in plantaardige sectoren
- De beschikbaarheid van geschikte huisvesting voor (seizoens)arbeiders.
- In gesprek blijven over het al dan niet kiezen voor een bovenwettelijk glyfosaatbeleid in de gemeente Geertruidenberg

4.2. Dierlijke sectoren

De Nederlandse veehouderij zorgt dat consumenten in binnen- en buitenland kunnen genieten van goed, gezond en veilig vlees, zuivel en eieren. Dat doet ze volgens de hoogste standaarden. De producten voldoen aan de Nederlandse wettelijke eisen voor voedselveiligheid, die tot de strengste van de wereld horen. Gezonde dieren staan aan de basis van veilig voedsel. De dierlijke sectoren staan ook in Geertruidenberg voor grote uitdagingen. Zowel de veelal grondgebonden melkveehouderij, waar de keuzemogelijkheid tot omschakeling naar kringlooplandbouw een opgave is. Als de intensieve veehouderij, die binnen een aantal jaar aan zeer hoge provinciale eisen op milieugebied zal moeten voldoen.

Het provinciale beleid eist in Noord-Brabant aanvullend voor de veehouderijsectoren zeer strenge stikstofmaatregelen waar bedrijven aan moeten voldoen in 2024, stalderingseisen (in de regio Oost-Brabant) en de Brabantse Zorgvuldigheidsscore. Ook zijn de gevolgen voor deze bedrijven als gevolg van de PAS-uitspraken groot. Dat alles maakt de huidige wet- en regelgeving zeer complex en afwijkend gemeentelijk beleid overbodig.

Grondgebonden melkveehouderij

In Geertruidenberg zien we relatief het meest grondgebonden melkveehouderijbedrijven, die in overwegende mate afhankelijk zijn van eigen geteeld voer.

Voor grondgebonden veehouderijbedrijven geldt dat het provinciale beleid in Noord-Brabant al strenger is dan elders in Nederland en Europa. Wij vragen de gemeente hier rekening mee te houden en geen aanvullende lokale regels op te leggen.

Opvallend is dat op deze bedrijven in de gemeente Geertruidenberg veel jonge ondernemers actief zijn. De bedrijven die grondgebonden werken, willen dit ook blijven doen. Naast de aanpassingen die nodig zijn vanuit de provinciale en landelijke regels zullen zij mogelijk meer gaan inspelen op kringlooplandbouw, toepassen van weidegang en/of natuurinclusief boeren. Hier moeten de boeren wel de ontwikkelingsruimte voor hebben in beleid, maar ook in voldoende, betaalbare (pacht)grond. Ook voor extensivering van bedrijven zijn juist grotere stallen, uitloopruimten en bouwblokken nodig, zodat meer ruimte voor de dieren beschikbaar is.

Foto 6; Agrariërs blijven ook in Geertruidenberg afhankelijk van voldoende landbouwgrond – bron ZLTO

Via het pacht- en grondbeleid van de gemeenten kunnen bedrijven geholpen worden om meer grond onder het bedrijf te krijgen. De behoefte aan grond voor primaire landbouwproductie en mestafzet blijft daarmee onverminderd groot. Deze gronddruk kan in conflict komen met functies als stedelijke ontwikkeling, natuur, landschap en energieproductie. En er is daarnaast steeds meer behoefte aan landschappelijke inpassing en biodiversiteit op de agrarische bedrijven zelf, wat ook de benodigde ruimte vergt.

Intensieve veehouderij

In alle intensieve veehouderijsectoren wordt gewerkt aan een duurzaamheidsagenda. Belangrijk hierin zijn verbeteren van het dierenwelzijn en terugdringen van de emissies naar de omgeving. Ook in onze gemeente hebben deze bedrijven daar al forse stappen in gezet en de komende jaren zullen zij daar ook in blijven investeren. De landelijke eisen zijn hoog en vormen voor de intensieve veehouderijbedrijven een enorme en complexe opgave.

Het aantal intensieve veehouderijbedrijven is relatief klein in Geertruidenberg, al zijn de bedrijven zelf wel van omvang. Deze bedrijven met varkens- en kippen bevinden zich allemaal aan de oostkant van de gemeente rondom de kern Raamsdonk. Ook in deze sectoren zijn relatief veel jonge ondernemers actief, die werken aan een toekomstbestendig bedrijf.

De komende jaren zal de intensieve veehouderijsector inzetten op de ontwikkeling van nieuwe stalsystemen die integraal beter zijn; minder emissies uitstoten, het dierenwelzijn en ook de brandveiligheid verbeteren. Omdat onze bedrijven efficiënt produceren is de klimaatimpact relatief klein. Ook maken ze veel gebruik van (lokale) reststromen uit humane voedselproductie. En wordt vaker geproduceerd in duurzame ketens van o.a. de dierenbescherming, met bovenwettelijke eisen.

Foto 7; Varkenshouder Sander van den Heijkant in Raamsdonk – bron ZLTO

Gezondheid van omwonenden is een belangrijk issue in de sector. De afgelopen jaren zijn de emissies uit de veehouderij hard gedaald. Ook in Geertruidenberg hebben deze bedrijven maatregelen genomen om emissies te verlagen. Door het stikstofbeleid moeten veel bedrijven voor 1 januari 2024 hun stallen weer aanpassen. Mogelijk zullen hierdoor alsnog bedrijven gaan stoppen.

Ten aanzien van geur heeft de gemeente mogelijkheden om een eigen geurbeleid te maken. Maar in principe volstaat toepassing van de landelijke normen. Mocht Geertruidenberg ervoor kiezen om een eigen geurbeleid te maken, dan mag dat de ontwikkelingsmogelijkheden van agrarische bedrijven niet beperken.

Wanneer er sprake is van overlast van een veehouderijbedrijf, door bijvoorbeeld geur, heeft het onze voorkeur om vanuit de dialoog met betreffende veehouder en omwonenden te zoeken naar een oplossing. Via de omgevingswet en ook via de Crisis- en Herstelwet krijgen gemeenten meer mogelijkheden om daar wettelijk op te sturen. ZLTO vindt dat bedrijven die zelf geen overlast veroorzaken niet de dupe mogen worden van een enkele collega waarvan overlast wordt ervaren.

Als ondernemers met innovatieve houderijsystemen aan de slag willen gaan, vinden we ondersteuning vanuit de gemeente ook van belang. Extensivering vraagt meer ruimte binnen en buiten de stal. Een uitloop voor dieren is noodzakelijk om tegemoet te kunnen komen aan de vraag vanuit de maatschappij naar dierlijke producten met biologisch of 'Beter Leven' keurmerk. De agrarische sector heeft daarvoor meer baat bij doelvoorschriften in plaats van middelenvoorschriften. In de omgevingswet zit ruimte om daar via "real time monitoring" mee te experimenteren.

Wensen vanuit de sector en wat kan de gemeente Geertruidenberg hierin betekenen?

- Geen aanvullende eisen vanuit de gemeente op landelijke / provinciale wetgeving.
- Werk met doelvoorschriften in plaats van middelenvoorschriften.
- In gezamenlijkheid een oplossing zoeken wanneer overlast wordt ervaren.
- Het voldoen aan de eisen voor diergezondheid, brandveiligheid en specifieke houderijsystemen of keurmerken vraagt om meer ruimte in en rondom stallen, waarvoor grotere bouwblokken nodig zijn.
- Geen verbod op uitloop voor dieren, enkel op specifieke plaatsen waar objectief gezien overlast wordt ervaren.
- Rekening houden bij de bouw van bedrijven of aanpassingen van bedrijven om te blijven voldoen aan de welzijns- en gezondheidseisen.
- Beleid op de trend om meer productiedieren buiten te houden, ten aanzien van diergezondheid.

Foto 8; Melkveehouderij is de meest aanwezige dierlijke sector in Geertruidenberg – bron ZLTO

4.3. Multifunctionele sectoren

Boeren en tuinders produceren meer dan alleen voedsel. Veel ondernemers staan ook aan de lat voor toerisme, zorg, huisverkoop, agrarisch natuurbeheer en energielevering. Deze verbreding in de landbouw (ook wel multifunctionele landbouw -MFL- genoemd), zorgt voor gezonde, vitale bedrijven, en daarmee voor een vitaal, leefbaar en divers platteland. Mensen waarderen de toegevoegde waarde van een multifunctioneel bedrijf in hun leefomgeving en voelen zich betrokken bij de agrarische sector.

In de gemeente Geertruidenberg zien we momenteel als nevenactiviteiten op bedrijven vooral de afzet van lokale (streek)producten en recreatie. Ook kunnen onze agrariërs als 'Klasseboer' een impuls aan het basisonderwijs geven door kinderen letterlijk in de keuken van voedsel in hun eigen 'achtertuin' te laten kijken. Er liggen ook kansen en mogelijkheden voor andere vormen van multifunctionele bedrijfstakken, die zorgen voor verbinding tussen boeren en burgers. Denk daarbij aan maatschappelijke diensten zoals zorg, natuurbeheer, Co2-vastlegging of energieproductie.

Foto 9; Raamsdonkse Klasseboeren laten kinderen kennismaken met de herkomst van voedsel – bron ZLTO

Om economisch duurzaam te kunnen zijn is vaak meer ruimte nodig op deze bedrijven. De provincie geeft deze ruimte ook, en we vragen de gemeente om daar ook gehoor aan te geven. Daarnaast zien we dat bedrijven snel willen inspelen op veranderingen in de markt en dat er activiteiten bijkomen of afgaan. Het zou ons inziens helpen als agrarische bedrijven een paraplubestemming voor MFL krijgen binnen de gemeente, waar gemakkelijker nieuwe activiteiten onder te schuiven zijn. Zolang nieuwe activiteiten voldoende gerelateerd blijven aan de agrarische sector, zullen ze geen bedreiging vormen voor bestaande bedrijven. Het is wel aan te bevelen om deze grens goed te bewaken en te blijven bespreken met de sector.

Wensen vanuit de sector en wat kan de gemeente Geertruidenberg hierin betekenen?

- Een paraplubestemming voor multifunctionele activiteiten op agrarische bedrijven.
- Mits het PGB afdoende is, kunnen agrarische bedrijven gaan fungeren als zorglocatie voor ouderen, kinderopvang, dagbesteding, etc.
- Het stimuleren en faciliteren van streekproducten consumptie en afzet via korte ketens of aansluiten bij regionale initiatieven. Ook bij gemeentelijke aanbestedingen.
- In gesprek blijven met de sector over de ontwikkeling van nieuwe activiteiten

Foto 10; Het Boer & Festival in Raamsdonk biedt nieuwe verbindingen tussen boer en burger - bron familie Pullens

4.4. Nieuwe bedrijfsvormen

De agrarische sector wordt onderverdeeld in plantaardige, dierlijke en multifunctionele bedrijfsvormen. Daarbij komt perspectief voor 'Het onbekende bedrijf' of nieuwe bedrijfsvormen die niet binnen deze sectoren passen. Als agrarische sector in een continu veranderende wereld, staan we open voor vernieuwing en innovatie. We vragen de gemeente Geertruidenberg dan ook om ruimte te bieden aan de mogelijkheid voor ontwikkeling van nieuwe bedrijfsvormen.

5. Ontwikkelingen en verwachtingen op thema's

5.1. Arbeid, personeel en huisvesting

De zorg om het beschikbaar hebben van voldoende en gekwalificeerd personeel neemt toe in de tuinbouw, fruitteelt, akkerbouw en veehouderij. In de gemeente Geertruidenberg speelt dit vooralsnog minder dan in omliggende gemeenten. De meeste agrarische bedrijven, met name in de dierlijke sectoren, hebben geen externe en/of tijdelijke arbeidskrachten nodig. Een aantal bedrijven biedt jaarrond werk en heeft daarvoor al vaste arbeidskrachten aan zich gebonden.

Het invullen van voldoende en geschikte tijdelijke arbeidskrachten blijft wel een uitdaging voor onze bedrijven. Tijdelijke arbeidspieken als gevolg van seizoensmatige teelten worden binnen de gemeente Geertruidenberg veelal ingevuld door lokale arbeidskrachten zoals scholieren, huisvrouwen- en mannen, en deels door arbeidsmigranten. Er is daarnaast een tekort aan hooggeschoold personeel op het vlak van management, teelt en techniek. De sector investeert veel in werving, promotie en robotisering om minder afhankelijk te zijn van personeel en om kosten te besparen. Echter, de ontwikkeling van deze technieken vraagt veel tijd en financiële middelen, en de werving levert nog niet overal het gewenste resultaat.

Foto 11; Voor de oogst van seizoensmatige teelten zoals asperge, zijn tijdens pieken extra arbeidskrachten nodig zoals scholieren, huisvrouw- en mannen of arbeidsmigranten – bron ZLTO

Voor de tijdelijke arbeidsmigranten is huisvesting nodig, waar ondernemers zelf zorg voor dragen. Het is in ieders belang dat de huisvesting kwalitatief in orde is. LTO Nederland heeft daarom het gecertificeerde keurmerk Agrarisch Keurmerk Flexwonen voor de huisvesting van seizoenarbeiders ontwikkeld. Binnen de gemeente zal daarnaast voldoende aanbod van betaalbare en passende huisvesting moeten zijn. Het is wenselijk om verschillende typen huisvesting mogelijk te blijven maken, afhankelijk van de behoefte van de betreffende seizoenarbeider, onderneming en locatie. We denken hierbij aan diverse vormen van huisvesting op de bedrijfslocatie, bewoning van agrarische bedrijfswoningen en woningen in de dorpskernen. Waar nodig vragen we de gemeente hierover met ons in gesprek te blijven en dit te faciliteren in haar beleid.

Wensen vanuit de sector en wat kan de gemeente Geertruidenberg hierin betekenen?

- Inzet van de gemeente voor beschikbaarheid van gemotiveerd en gekwalificeerd personeel.
- Blijf als gemeente bijdragen aan en faciliteren in voldoende, betaalbare en verschillende typen huisvestingsmogelijkheden van arbeidsmigranten, afhankelijk van de behoefte van de arbeider, mogelijkheden op de locatie en uitwisseling van personeel onderling.
- Agrarisch Keurmerk Flexwonen (AKF) is een erkend keurmerk, wat de gemeente erkend en accepteert.

5.2. Water, landschap en bodem

Met de klimaatverandering neemt de kans op extremen in neerslag toe, zowel teveel als te weinig. Dat heeft directe gevolgen voor de land- en tuinbouw. Het beleid en de werkwijze vanuit de gemeente kan daarbij ook invloed hebben op het productievermogen van agrarische gronden.

Watertekort

Het beste voorbeeld is de mogelijkheid voor het vasthouden van water in watergangen. Weliswaar is het waterschap de beheerder van het grond- en oppervlaktewater, maar minder dan 10% is daadwerkelijk in onderhoud bij het waterschap. Vooral de kleinere watergangen (de zogenoemde B- en C-watergangen) en greppels zijn in onderhoud bij de naastliggende grondgebruiker. Vaak is dat de gemeente, bijvoorbeeld als wegbeheerder of als beheerder van sportvelden en openbaar groen. Juist deze kleinere watergangen lenen zich uitstekend om regenwater vast te houden in het gebied, zodat het kan worden toegevoegd aan het grondwater en verdroging beperkt. Dat kan via maatregelen als de aanleg van stuwtjes, schotten, verhoogde duikers etc. Vaak geeft het waterschap hiervoor een financiële ondersteuning. De keuze van de maatregelen komt het meest tot zijn recht als die qua soort en locatie wordt afgestemd met de naastliggende agrariërs.

Foto 12; Goed onderhouden watergangen zorgen voor het beperken van verdroging in het buitengebied en bieden voldoende capaciteit bij het verwerken van extreme neerslag – bron ZLTO

Wateroverlast

Aan de andere kant moeten de watergangen in staat zijn om op momenten van extreme neerslag, deze goed en snel te verwerken. Onderlopen van landbouwgronden geeft niet alleen directe economische schade aan gewassen, maar zorgt ook voor het dichtslaan van de bodem en alle nadelige gevolgen daarvan.

In perioden van hevige neerslag hebben riooloverstorten de functie om het gemeentelijk rioolstelsel in de bebouwde kom te ontlasten. Het overtollige water wordt veelal geloosd in het agrarisch gebied, aan de rand van de bebouwde kom. Zeker wanneer de ontvangende sloten een beperkte capaciteit hebben, heeft dat overstroming tot gevolg van aangrenzende landbouwgronden. Vaak heeft dat water een slechte kwaliteit, waardoor vervuilende stoffen achterblijven op landbouwgrond of zich hechten aan de gewassen. In het kader van voedselveiligheid en (bij grasland) diergezondheid is dat ongewenst en kan tot enorme financiële schades leiden.

Onze oproep is daarom om het rioolstelsel zodanig te dimensioneren dat overstorten zo min mogelijk gebruikt hoeven worden of uitkomen op landbouwgrond. Daarnaast moet in overleg met het waterschap het ontvangende slotenstelsel voldoende capaciteit hebben. Wij vragen aandacht voor de waterhuishouding omdat afvoer van overtollige waterafvoer bij extreme neerslag een bedreiging blijft vormen voor de kwaliteit van landbouwgrond.

Landschapsontwikkeling en biodiversiteit

Natuur en landbouw zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Agrariërs zijn juist daarom in staat om natuur en groen te ontwikkelen en beheren. Het is van belang dat agrariërs de kans krijgen om groen in stand te houden en te ontwikkelen, tegen een passende vergoeding. Bijvoorbeeld bij het meer grondgebonden maken van veehouderijbedrijven. Agrariërs kunnen natuurontwikkeling en –beheer prima uitvoeren, vaak zelfs voor gunstigere tarieven dan terreinbeherende organisaties. Gemeenten zijn aan zet om deze ruimte te creëren bij de ontwikkeling en het beheer van lokaal landschap.

Maatschappelijke diensten in het buitengebied genereren daarnaast welzijn voor de bewoners en bezoekers. Ze maken het buitengebied aantrekkelijker voor toerisme en recreatie, en zorgen voor meer economische activiteit. Echter komt nu slechts een klein deel van deze inkomsten terecht bij de bewoners van het buitengebied. Wij willen graag met de gemeente op zoek naar mogelijkheden om de ondernemers in het gebied economisch meer te laten delen in de bijdrage die het buitengebied heeft op en in de regio.

Foto 13; Agrariërs zijn in staat om groen en natuur te ontwikkelen en beheren – bron ZLTO

Een vernieuwde vorm van landschapsinvulling die zorgt voor meer biodiversiteit is agroforestry. Hierbij gaat het om de aanleg van een combinatie van houtachtigen en landbouwgewassen- of dieren, of een voedselbos, maar altijd met (behoud van) de bestemming landbouw. In de regio worden hier al de eerste stappen in gezet. Mogelijk biedt deze ontwikkeling ook interessante kansen voor een geaccepteerde landschappelijke inpassing langs de snelwegen binnen de gemeente Geertruidenberg, in combinatie met een verdienmodel voor agrariërs.

Als agrarische sector zoeken we graag samen naar slimme oplossingen voor meer biodiversiteit en minder Co2 in de gemeente. Denk daarbij ook aan de keuze voor groen in de kernen en het buitengebied, door geschikte beplanting met inheemse soorten te kiezen en oog te hebben voor mogelijke effecten door de soort, plaats of het onderhoud. Ook de frequentie, tijdstip en locatie van bijvoorbeeld het maaibeeld spelen daarin een rol.

Het samen inrichten van groen biedt daarnaast ruimte voor recreatie, met behoud van de landbouw en haar plekke en waarde in het gebied. Denk daarbij aan wandelpaden door het agrarisch landschap of het inrichten van (speel)ruimte om meer te bewegen en recreëren. De land- en tuinbouw functioneert op deze manier, samen met de aanwezige natuur, als groene long voor het stedelijk en industrieel gebied in en rond Geertruidenberg.

Sommige bewoners in onze gemeente maken zich zorgen over fijnstof in de lucht, en voelen zich 'platgedrukt tussen de Amercentrale en knooppunt Hooipolder'. Landschappelijke inpassing bij de herinrichting van knooppunt Hooipolder en de verbreding van de A27 kan zelfs in combinatie met de inrichting van een waterretentiegebied worden gezien als slimme koppelkans voor meer groen in de gemeente Geertruidenberg en als ecologische verbinding dienen.

Foto 14; Land- en tuinbouw in Geertruidenberg vormen de groene long van de gemeente – bron ZLTO

Grond- en bodembeheer

De gemeente Geertruidenberg heeft landbouwgrond in eigendom. De laatste jaren lijkt landelijk de trend voor dergelijke gronden om ze te verpachten aan de hoogstbiedende om zo bij te kunnen dragen aan de gemeentelijke begroting. Een hoge pachtprijs heeft echter als nadeel dat de grondgebruiker het maximale van de grond wil halen met zo min mogelijk input. Dat kan leiden tot verkeerde grondbewerking, verdichting van de ondergrond, achteruitgang van organische stofgehalte en gezond bodemleven, en het nalaten van onderhoudsbemesting. Wanneer dit jaren achtereen doorgaat, ontstaat rooibouw op deze gronden. Een duurzaam bodembeheer heeft daarentegen voordelen voor de omgeving, zoals optimale waterberging en Co₂-binding door een hoger organische stofgehalte. Wanneer de grondgebruiker de zekerheid heeft dat hij de grond gedurende een langere periode in gebruik kan hebben (in plaats van slechts één jaar), verhoogt dat de bereidheid van de agrariër voor zorgvuldiger bodembeheer. We gaan graag in gesprek met de gemeente om tot een duurzamer pachtbeleid te komen.

Foto 15; Een gezonde bodem is van belang voor gezonde en weerbare gewassen – bron ZLTO

Archeologie

Het is vaak verplicht om standaard archeologisch vooronderzoek te doen voorafgaand aan werkzaamheden in de bodem onder een bepaalde diepte. Veel gronden zijn aangemerkt als archeologisch waardevol, terwijl er bij onderzoek niet of nauwelijks iets gevonden wordt. Daarbij moet in ogenschouw genomen worden dat in veel gronden al eerder “geroerd” is (door middel van teelten, werkzaamheden, ruilverkaveling e.d.) en er geen archeologische resten meer aanwezig zijn op bewerkingsniveau van de gronden.

Vanuit de omgevingswet kan de regeldruk hiervoor aanzienlijk verminderd worden als enkel archeologisch onderzoek verplicht wordt gesteld bij werkzaamheden in de gebieden die archeologisch waardevol zijn en waar de trefkans reëel genoeg is voor archeologische vondsten. Daarnaast brengt archeologisch onderzoek voor de aanleg van peilgestuurde drainage of subirrigatie substantiële kosten met zich mee en heeft een langere doorlooptijd, wat niet evenwichtig is met gewenste resultaat of in het belang van klimaatverandering.

Wensen vanuit de sector en wat kan de gemeente Geertruidenberg hierin betekenen?

- Inrichting van het lokaal watersysteem op de toenemende weersextremen, waarbij we maximaal gebruik blijven maken van de toegenomen neerslag op jaarbasis.
- Voldoende en duurzame beschikbaarheid van oppervlakte- en grondwater in het zomerse groeiseizoen, om gewassen en dieren in hun levensonderhoud te kunnen blijven voorzien.
- Het beperken of tegengaan van (regen)wateroverlast tijdens neerslagrijke periodes vanuit de bebouwde kom, en tevens voldoende water vast te houden in de nabije omgeving voor tijden van droogte. Waterretentie kan daarmee ook in combinatie met natuurcompensatie of als ecologische verbinding worden gerealiseerd.
- Koppelkansen benutten door agrariërs bij te laten dragen aan biodiversiteit, natuurbeheer of groene recreatie in de gemeente.
- In gesprek om te komen tot een duurzamer pachtbeleid met aanpassing van de pachtprijs of -periode voor gemeentegronden bij zorgvuldig en duurzaam bodembeheer door de gebruiker.
- Archeologisch onderzoek enkel verplicht stellen bij werken en werkzaamheden in gebieden met hoge archeologische waarde of waar de trefkans reëel is.
- Afstemming van het maaibeleid over frequentie, tijdstip en locatie.

Foto 16; Duurzaam pachtbeleid leidt tot zorgvuldiger bodembeheer – bron ZLTO

5.3. Energie en infrastructuur

Op dit moment produceert 1 op de 3 boeren en tuinders al duurzame energie, waarvan het overgrote deel via zonnepanelen op het dak. Agrariërs vervullen ook steeds meer de rol van energieleverancier, zowel individueel als collectief, waarbij de opwek en opbrengst lokaal blijft. Energie wordt integraal onderdeel van hun bedrijf, wat steeds meer energieneutraal is, met toepassingen van zon, wind, biomassa, aardwarmte, besparing en benutten van restwarmte. De agrarische sector is in Nederland op deze manier al voor meer dan 80% zelfvoorzienend op het energiegebied.

We streven er ook in Geertruidenberg voor om als agrarische sector zoveel mogelijk energieneutraal te zijn, door middel van een landschappelijk geaccepteerde inpassing, lokale samenwerking, betrokkenheid en opbrengst. De sector heeft afgelopen decennia al een aanzienlijk deel in energiebesparing gerealiseerd; in de glastuinbouw tot wel 50%.

Liever een duurzame, lokale en verantwoorde oplossing voor de lange termijn, dan een snelle maatregel voor de korte termijn. Deze uitdaging biedt kansen en mogelijkheden om lokaal en/of op bedrijfsniveau energie te produceren of op te slaan. Als sector zijn we tevens betrokken bij het ontwikkelen van nieuwe technieken, zoals het herwaarden van restwarmte (melk), aqua- en geothermie en waterstof.

Netwerkbeschikbaarheid is daarbij steeds bepalender voor energieopslag en directe benutting van opgewekte energie op locatie of lokaal. Door de vele energie-initiatieven en de grote opgaves uit de Regionale Energie Strategie (RES) plannen lopen de elektriciteitsnetten in rap tempo vol. Netwerkbeschikbaarheid is cruciaal voor het slagen van kansen en mogelijkheden voor de energietransitie, zowel lokaal als regionaal. Daarnaast gaat energieopslag een deel van dit knelpunt wellicht ondervangen. Als agrarische sector denken we graag mee in oplossingen voor de opslag van energie, of het beperken van de druk op het elektriciteitsnetwerk.

Zonnedaken

De ontwikkeling van zonnedaken is, ook financieel, het meest voor de hand liggend voor agrariërs. Een goed geïsoleerd integraal (zonne)dak, is in de sector steeds meer gemeengoed. Er zijn nog wel obstakels voor de aanleg van nieuwe daken, zoals het op korte termijn vervallen van de salderingsregeling, aanpassing van de postcoderegeling en de SDE++ regeling die lagere vergoedingen gaat uitkeren. Deze ontwikkelingen werken schaalvergroting, zoals grotere dakoppervlakten en/of zonnevelden, in de hand. Andere bepalende factor is de netwerkbeschikbaarheid en de steeds hoger wordende aansluitkosten. Verwijdering van asbest kan juist versneld worden door toepassing van zonnedaken, maar is door de hoge kosten nog vaak een drempel. Een gemiddeld zonnedak van 1000 m² levert ongeveer een stroomhoeveelheid op die gelijk is aan het verbruik van 45 huishoudens.

Foto 17; In Geertruidenberg zijn al veel agrarische daken voorzien van zonnepanelen – bron ZLTO

Kleine windmolens / boerderijmolen

In windrijke gemeenten kunnen kleine windmolens (met ashoogte tot 30 meter) bij agrarische bedrijven interessant zijn. Juist in combinatie met een zonnestroominstallatie op het dak biedt het de mogelijkheid, vooral bij melkveehouderijbedrijven, om energieneutraal te produceren. Daarnaast ontlast deze combinatie het elektriciteitsnetwerk omdat geen netverzwaring nodig is en de bedrijven zelfvoorzienend zijn. Afhankelijk van type en windbeschikbaarheid is de productie 35.000 tot 100.000 kWh/jaar, wat overeenkomt met het verbruik van 10 tot 35 huishoudens.

Ontwikkeling zonnevelden

Door de uitwerking van de RES en de gunstige SDE-regeling is de huidige businesscase voor zonnevelden nu nog goed. De agrarische sector in Geertruidenberg ziet dit echter als een bedreiging wanneer dit ten koste gaat van vruchtbare landbouwgronden. Bovendien vormt het een achteruitgang van de goede landbouwstructuur. Het inzetten van de zonneladder heeft daarom de voorkeur, waarbij in eerste instantie de keuze valt op de aanleg van zonnepanelen op daken. De realisatie van zonnevelden vormt voor de land- en tuinbouw minder problemen bij dijken, taluds of ongebruikte overhoeken op gemeentegrond of op ongeschikte percelen voor primaire productie. We zijn als sector graag betrokken bij de invulling van de RES-opgave voor zonne-energie.

Grote windturbines

Vanuit de politiek en inwoners van Geertruidenberg is momenteel onvoldoende draagvlak voor het ontwikkelen van grootschalige windturbines door projectontwikkelaars. Vanuit de agrarische sector kijken we daarom graag naar diverse mogelijkheden om een relevante bijdrage te leveren op het gebied van een duurzame, lokale energievoorziening die geaccepteerd is door de omgeving.

Monovergisting

Klimaatbeleid en de uitdaging om zonder gebruik van fossiel gas te produceren, is een stimulans voor de inzet van (mono)vergisting. In het kader van klimaatbeleid (methaanmaatregelen), mestbewerking en de vraag naar groene stroom en/of groen gas is vergisting van dierlijke mest een interessante optie. Vooral voor rundveehouderijbedrijven kan een monovergister op bedrijfsniveau meerdere doelen dienen, waaronder klimaat, energie, hergebruik mineralen en de omschakeling naar kringlooplandbouw. Mestverwerking in combinatie met biomassa-vergisting is echter niet op alle landbouwlocaties wenselijk.

Restwarmte

De glastuinbouw in de regio zoekt naar mogelijkheden voor duurzame energie, zoals het gebruiken of herwaarderden van restwarmte. Een mogelijkheid daarvan is het inzetten van restwarmte uit de glastuinbouw ten behoeve van (nieuwe) woonkernen. De vraag naar warmte zal in de toekomst verder toenemen als de beschikbaarheid van gas komt te vervallen.

Een ander verkenningstraject wat de moeite waard is om te (her)starten is een warmteleiding vanuit Moerdijk naar de glastuinbouw in Made en/of verdeelstation Amercentrale. Zo'n verbinding vanuit Moerdijk kan het probleem van uitval van de Amercentrale oplossen en daarnaast voorzien in Co₂, wat een belangrijk product voor de groei van planten is. Hiermee zou de omliggende tuinbouw een complete verduurzamingsslag kunnen maken met biomassa, geothermie én Co₂.

Ondergrondse infrastructuur

Naast bovengrondse infrastructuur vraagt ook ondergrondse infra onze aandacht. In Geertruidenberg gaat het daarbij om de aanwezigheid van hoogspanningsleidingen, buisleidingstraten en voldoende capaciteit van digitale infrastructuur. Het gebied ten oosten van de A27 is inmiddels voorzien van een goed werkend glasvezelnetwerk. Voor de ondernemers aan de westzijde van de gemeente Geertruidenberg vragen we nog wel nadrukkelijk aandacht voor goede digitale voorzieningen. En dat zij mogelijk aangesloten worden op het glasvezelnetwerk vanuit Drimmelen.

Ook bij onderhoud, vervanging of aanlegwerkzaamheden worden omwonende agrariërs graag tijdig op de hoogte gebracht. Mogelijk past de eventuele hinder die deze werkzaamheden met zich meebrengen niet gunstig in combinatie met bijvoorbeeld oogst- of gewaswerkzaamheden.

Infrastructuur en sluipverkeer

Vanuit ZLTO Drimmelen-Geertruidenberg zijn verkeersveiligheid en bereikbaarheid van agrarische bedrijven en percelen van groot belang. Zeker omdat in Geertruidenberg de hoeveelheid verkeer, als gevolg van de aanpak van knooppunt Hooipolder en de A27, de komende jaren fors zal toenemen. Sluipverkeer willen we zoveel mogelijk weren uit de polders, om de verkeersveiligheid te vergroten. Daarbij blijft het onderhoud van doorgaande en tussenwegen een aandachtspunt, zodat ook landbouwmachines veilig over de openbare weg kunnen blijven rijden.

Foto 18; Sluipverkeer is een bron van zorg in het buitengebied van Geertruidenberg – bron ZLTO

Ook is een geschikte en veilige landbouwverbinding over de A27 bij Keizersveer van groot belang voor de agrarische sector in Geertruidenberg. We vragen daarbij met name aandacht voor de afmetingen en kwaliteit bij de op- en afritten, welke in beheer van de gemeente zijn.

Om het buitengebied tevens aantrekkelijk en voldoende veilig te houden voor recreatie en het bezoeken van de aanwezige multifunctionele agrarische bedrijven, is het aan te bevelen om ook de aanleg van geschikte, bij voorkeur vrij liggende, fiets- en wandelpaden mee te nemen. Dat versterkt de cultuurhistorische waarden van het gebied en het vergroot de aantrekkingskracht van het landschap voor toerisme en recreatie.

Wensen vanuit de sector en wat kan de gemeente Geertruidenberg hierin betekenen?

- Voor de invulling en uitvoering van de energietransitie in de RES, willen we als agrarische sector vroegtijdig betrokken zijn bij planvorming, planologische borging en realisatie. We kunnen voor deze lokale energieopgave een interessante bijdrage leveren, vanuit individuele bedrijven of via lokale participatie.
- Biedt ruimte aan innovaties rondom technieken en toepassingen van nieuwe duurzame energie initiatieven, via o.a. vergunningen, aangepaste bouwblokken en VAB's.

- Denk bij de stimulering van duurzame energie niet alleen aan zon of wind, maar ook nieuwe energiebronnen, zoals het herwaarderen van restwarmte, aqua- of geothermie.
- Stimuleren Enexis om haar netten versneld te verzwaren.
- We adviseren om als gemeente de regie in eigen hand te houden als het gaat over de invulling van de energieopgave, ook voor na 2030.
- De agrarische sector gaat graag in gesprek over de ontwikkeling van nieuwe technieken op het gebied van energievoorziening- en opslag.
- Als ZLTO zijn we in staat om lokale energie-initiatieven in eigen beheer te ontwikkelen, zonder afhankelijkheid projectontwikkelaars. De gemeente kan lokale samenwerking met burgers, boeren of energiecoöperaties faciliteren.
- Bereikbaarheid en verkeersveiligheid zijn erg belangrijk voor boeren- en tuinders. Verbetering van de wegen(structuur) in combinatie met het inrichten van recreatie (fiets/wandelpaden) zorgen voor een aantrekkelijk buitengebied.

Tot slot

ZLTO-afdeling Drimmelen-Geertruidenberg vertrouwt erop dat deze visie op de toekomst van de land- en tuinbouw bijdraagt aan de totstandkoming van evenwichtig beleid, en bijdraagt aan de groei van onze gemeente Geertruidenberg. Welvaart, welzijn en een goede toekomst zijn in hoge mate afhankelijk van een aantrekkelijk en vitaal platteland. Onze boeren en tuinders voelen zich hier in hoge mate verantwoordelijk voor.

Foto 19; – bron ZLTO

Land- en Tuinbouwvisie Geertruidenberg

ZLTO Drimmelen-Geertruidenberg

 @zltoonline

 @zlto

www.zlto.nl

© ZLTO

